

Pr. Adrian Lucian DINU

**MAICA DOMNULUI ÎN TEOLOGIA
SFINȚILOR PĂRINȚI**

**TRINITAS
Iași, 2004**

**„Oare ce poate fi mai dulce decât Maica lui Dumnezeu?
Ea a robii sufletul meu și stăpânește cuvintele mele. Zi și
noapte chipul ei îmi este pururea înainte”** (Sfântul Ioan Da-
maschin, *Omilia a III-a la Adormirea Maicii Domnului*, 1,
P.G., 96, 753).

ABREVIERI

ALG	=	Apologeți de limbă greacă
CCL	=	Corpus Christianorum
CSCO	=	Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Orientalium
DA	=	Dictionnaire apologétique de la Foi catholique
Démonstration	=	Démonstration de la prédication apostolique
DC	=	Dictionnaire critique de Théologie
DS	=	Dictionnaire de spiritualité
DPCR	=	Dictionnaire pratique des connaissances religieuses
DTC	=	Dictionnaire de Théologie Catholique
EIBMBOR	=	Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
EO	=	Echos d'Orient
GCS	=	Die griechischen christlichen Schriftsteller
HE	=	Histoire de l'Église
HMP	=	„Și Cuvântul Trup S-a făcut”. Hristologie și mariologie patristică
IBU	=	Istoria Bisericească Universală
MARIA	=	Maria, Etudes sur la Sainte Vierge
MFC	=	Mary and the Fathers of the Church, The Blessed Virgin Mary in Patristic Thought
OCA	=	Orientalia Christiana Analecta
Patrologie	=	Patrologie, manual pentru uzul studenților institutelor teologice
PGL	=	A Patristic Greek Lexicon
PG	=	Patrologia graeca
PL	=	Patrologia latina

PLS	=	Patrologiae latinae supplementum, editată de A. Hamman, Paris, 1957-1971.
PO	=	Patrologia Orientalis
PSB	=	Părinți și Scriitori bisericești
SC	=	Sources chrétiennes
THEOTOKOS	=	Theotokos: a theological encyclopedia of the Blessed Virgin Mary
TU	=	Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur

PREFAȚĂ

Biserica Ortodoxă numește pe Sfânta Fecioară Maria Născătoare de Dumnezeu, „taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută”, referindu-se la învățătura Sfântului Ignatie Teoforul († 107) care afirma că „stăpânitorul veacului acestuia n-a cunoscut fecioria Mariei, nașterea lui Hristos din ea și moartea Domnului. Trei Taine răsunătoare, care s-au săvârșit în tăcerea lui Dumnezeu” (*Către Efeseni XI, 1*). Deci, persoana Preacuratei Fecioare este legată de iconomia mântuirii în Iisus Hristos Domnul nostru, așa cum se mărturisește în Simbolul de credință: „Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și S-a făcut om”. Din această pricină și preamărirea Maicii Domnului are temeuri fundamentale legate de Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Sfinții Părinți, începând cu cei din epoca postapostolică și până în secolul al VIII-lea, au dezvoltat unitar învățătura despre Fecioara Maria, precizându-se, pe de o parte, criteriile teologice și liturgice pentru preamărirea ei, iar pe de altă parte, arătându-se ajutorul pe care Preacurata îl dă credincioșilor în timpul vieții acestora, în vederea mântuirii.

În literatura noastră ortodoxă românească au apărut până acum numeroase articole și studii care orientează pe credincioși în preacinstirea adusă Preacuratei Fecioare, dar nu a apărut un studiu de sinteză patristică în care să se arate legătura creștinilor ortodocși de azi cu învățătura Bisericii din primele opt secole. Acest lucru îl face P.C. Pr. Dr. Adrian Lucian Dinu în lucrarea de față: *Maica Domnului în teologia Sfinților Părinți*.

Mai întâi, autorul vorbește despre necesitatea cunoașterii, atât cât este cu putință minții omenești, a tainei Întrupării Mântuitorului nostru Iisus Hristos, de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria care a rămas pururea fecioară, deși prin naștere a devenit mamă; despre importanța studiului Sfinților Părinți și Scriitorilor Bisericești cu privire la Sfânta Fecioară Maria, spre a avea o imagine mai cuprinzătoare asupra Născătoarei de Dumnezeu, urmând cronologic dezvoltarea învățăturii patristice despre aceasta, ca și despre cultul adus Maicii Domnului în Răsărit și Apus.

Sunt cercetate scrierile Sfinților Părinți, fiecare dintre ei prezentându-și concepția despre Fecioara Maria. Comentariile autorului sau ale unor teologi români sau străini, care s-au ocupat de persoana Maicii Domnului, au darul de a lumina și de a orienta lectura.

Dacă în epoca postapostolică, teologhisirea cu privire la Maica Domnului este mai puțin bogată, în schimb, apologeți de renume ca Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, Tertulian, Sfântul Irineu de Lugdunum (Lyon), Clement Alexandrinul și Origen au pus bazele învățaturii ortodoxe despre Fecioara Maria, scoțând în evidență nașterea reală a Mântuitorului Iisus Hristos, fecioria Maicii Domnului și maternitatea acesteia.

Învățătura despre Maica Domnului este aprofundată în partea intitulată: „*Theotokos*” în scrierile Sfinților Părinți din secolele IV și V, în care sunt aduse mărturii despre Maica Domnului dintr-un număr de 19 Părinți și Scriitori Bisericești, din Răsărit și din Apus, nume de mare prestigiu teologic, ca Sfinții Atanasie cel Mare, Chiril al Ierusalimului, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Grigorie de Nyssa, Ioan Gură de Aur, Efrem Sirul, Ambrozie, Chiril al Alexandriei, Leon cel Mare, Fericiții Ieronim și Augustin. Această perioadă are drept culme a cercetării, Sinodul III Ecumenic de la Efes (431) când s-a hotărât numirea de *Născătoare de Dumnezeu (Theotokos)* pentru Fecioara Maria.

În general, Părinții din această perioadă sunt de acord cu cinstirea Sfintei Fecioare Maria ca Maică a Domnului și pururea fecioară. De pildă, Sfântul Chiril al Ierusalimului vede în Sfânta Fecioară un model de viață, model ascetic și de trăire, fiind încununată cu toate virtuțile, dintre care cea a fecioriei este în frunte. Sfântul Chiril al Alexandriei analizează toate locurile din Sfânta Scriptură referitoare la Sfânta Fecioară Maria, scoțând în relief rolul acesteia în plan soteriologic, ca ocrotitoare a neamului omenesc, ajutătoare, rugătoare și mijlocitoare către Fiul său Domnul nostru Iisus Hristos. Sfântul Epifanie de Salamina cunoscut ca mare apărător al ortodoxiei în fața ereziilor, vorbește despre viața neprihănită a Fecioarei Preacurate împotriva unor eretici care denaturau cinstirea Maicii Domnului, considerându-o uneori o femeie obișnuită, negând pururea fecioria Maicii Domnului (ca antidicomarianiții), alții o preoteasă deosebită, căreia îi aduceau daruri ca lui Dumnezeu (colirindienii). Și Sfântul Epifanie face o paralelă între Eva, prin care a venit moartea și Sfânta Fecioară Maria pe care o numește

Maica Vieții, luându-și argumentele din Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție.

Și în Apus, Maica Domnului s-a bucurat de o cinstire deosebită, așa cum reiese din scrierile Sfinților Ilarie de Pictavium și Ambrozie, a Fericitilor Ieronim și Augustin, Petre Hrisologul și Leon cel Mare. De menționat este că Fericitul Ieronim a scris un tratat *Despre fecioara perpetuă a Fecioarei Maria*, apărând învățătura ortodoxă față de unele răstălmăciri eretice. De la Fericitul Augustin sunt demne de reținut câteva idei, și anume, relația dintre Sfânta Treime și Maica Domnului, Fecioara Maria s-a născut cu păcatul originar, Maica Domnului – „figura și chipul Bisericii” și cinstirea deosebită adusă Maicii Domnului.

În secolele VI-VIII, în Răsărit, s-a dezvoltat literatura omiletică și innografică prin Gherman al Constantinopolului, Sfântul Ioan Damaschin, Sfinții Roman Melodul și Andrei Criteanul, care, prin predicile și imnele închinare Maicii Domnului, au realizat o adevărată teologhisire la Întruparea Domnului din Sfânta Fecioară și rolul Sfintei Fecioare în timpul vieții și după adormirea sa.

De asemenea sunt cercetați și scriitorii latini Grigorie de Tours, Grigorie cel Mare și Isidor de Sevilla, care aduc mărturii despre cinstirea Maicii Domnului în Apus, raportul ei cu Mântuitorul Iisus Hristos, despre supravenerarea ei prin cult, icoane și zidirea de biserici și despre aspectele soteriologice și eshatologice ale faptelor și persoanei Maicii Domnului.

Capitolul de mare sinteză teologică, intitulat: *Fecioara Maria în spiritualitatea patristică*, aduce în prim plan cultul adus Fecioarei Maria în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, cântările și rugăciunile adresate Maicii Domnului, sărbătorile închinare Sfintei Fecioare, cultul ce i s-a adus în timpul crizei iconoclaste (725-843) și imnul acatist.

Cultul Maicii Domnului este legat de cinstirea Mântuitorului Iisus Hristos și el se observă în toată perioada patristică, prezentând mici deosebiri de la o regiune la alta și de la o epocă la alta. Cu trecerea timpului s-au adăugat sărbători noi ca: Intrarea în biserică a Maicii Domnului (21 noiembrie), Așezarea veșmântului Născătoarei de Dumnezeu în Vlaherne (21 iulie), Punerea în raclă a Brâului Maicii Domnului (31 august), Acoperământul Maicii Domnului (1 octombrie) și Soborul Maicii Domnului (26 decembrie). Pentru fiecare din aceste sărbători, Părintele Dr. Adrian Lucian Dinu aduce dovezi patristice și istorice, cercetând formele de manifestare ale credincioșilor precum și cântările și rugăciunile

adresate, aflate în rânduielile bisericești din aceste zile. Autorul acordă o atenție deosebită și Imnului Acatist, rugăciune cu un bogat conținut teologic, care are drept scop preacinstirea Maicii Domnului ca Născătoare de Dumnezeu și ocrotitoare a creștinilor.

În *Concluzii* se subliniază încă o dată că Sfinții Părinți și Scriitorii Bisericești au mers pe o linie ortodoxă cu privire la doctrina despre Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu și la cultul liturgic adus ei de credincioșii ortodocși, care fac deosebire între adorarea adusă lui Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, preacinstirea datorată Maicii Domnului și cinstirea sfinților, a moaștelor, a Sfintei Cruci și a icoanelor.

Notăm că autorul nu s-a lăsat ispășit de a polemiza cu unele exagerări ale preacinstirii Maicii Domnului, sau cu ignorarea acestei preacinstiri, de către unii creștini, ci a urmărit și a reușit, apreciem noi, să aducă înaintea cititorilor icoana reală a Sfintei Fecioare Maria așa cum au înfățișat-o Sfinții Părinți.

Autorul adaugă și o listă cu izvoare și lucrări auxiliare pe care le-a consultat. Este de remarcat că a fost arătată și literatura românească privind subiectul tratat, scoțându-se astfel în evidență faptul că Biserica noastră și-a fundamentat doctrina și cultul Maicii Domnului pe învățătura și practica Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți.

Lucrarea prezentată ni se înfățișează într-o exprimare teologică, științifică și literară corectă. Citirea ei ne întărește dragostea față de Preacurata Fecioară, ne introduce în corul imnologic al Sfinților Părinți și ne încredințează că Maica Domnului este alături de noi atunci când rostim cu credință: „Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu miluiește-ne pe noi”.

Felicitând călduros pe Părintele autor pentru cercetarea literaturii patristice, făcută cu dragoste față de Maica Domnului și cu competență, recomandăm această lucrare spre studiu și folos sufletesc.

Pr. Prof. univ. Dr. Ștefan C. Alexe

INTRODUCERE

Considerații generale. Lucrarea de față își propune să expună tema anunțată în titlu printr-o abordare organizată pe două direcții: prezentarea unor elemente de conținut și a modului în care acest conținut s-a definit. Se știe că operele Sfinților Părinți sunt, în același timp, rodul unei gândiri teologice și al unei trăiri duhovnicești. Accesul la Revelație și deci la adevăr este condiționat întotdeauna de trăirea duhovnicească. Se constituie astfel o materie profundă, un sub-text, orientată spre o tematică, spre un tip de scriere ales de fiecare Sfânt Părinte. Orientarea aceasta ține de structura personalității lor și de elemente de evoluție a mentalității generale, adică de date personale, individuale și de date contextuale. Astfel, Sfinții Părinți au devenit normativi pentru Biserică tocmai datorită faptului că au reușit să se ridice de la elementele particulare la valorile eterne, să transmită un model de viață și de gândire duhovnicească care au depășit timpul și spațiul.

Referitor la Maica Domnului, în Teologia Sfinților Părinți, se constată că adevărul de credință a fost perceput de la început, evoluția formulărilor aducând aprofundări necesare, corespunzătoare evoluției mentalității oamenilor din diferitele epoci istorice.

În „Taina” Sfintei Fecioare Maria este cuprins întreg adevărul despre Dumnezeu și mântuirea oamenilor, adevăr pe care Biserica, în ansamblul ei, îl exprimă sintetic în troparul care se cântă la Bunavestire: „Astăzi este începutul mântuirii noastre și arătarea tainei celei din veac. Fiul lui Dumnezeu, Fiul Fecioarei se face și Gavriil harul bine-l vestește. Pentru aceasta și noi, împreună cu dânsul, Născătoarei de Dumnezeu să-i strigăm: Bucură-te, cea plină de har, Domnul este cu tine!”

Prin Nașterea Domnului pe pământ s-a împlinit minunea cea mai mare săvârșită de Dumnezeu pentru mântuirea noastră, fapt inaccesibil nouă dacă nu ar fi existat Maica Domnului, „Fecioara” din Nazaretul Galileii (Luca 1, 26). Zămislirea și Nașterea Fiului lui Dumnezeu, mai presus de orice înțelegere, se arată ca o intervenție directă, specială a Părintelui Cereșc, de felul celei prin care a făcut cerurile și pământul.

Dumnezeu a creat lumea din nou, în întregul ei, prin Întruparea Mântuitorului Iisus Hristos din Fecioara Maria. Fiul ei nu a fost și nu este un simplu Om, ci a fost și este Dumnezeu adevărat și Om adevărat. Din această realitate se evidențiază faptul că El a fost născut în chip excepțional, adică în curăție trupească și sufletească. Nimic întinat nu a fost în Nașterea Lui și fără pată a fost Maica Lui cea care L-a născut. Fecioara Maria L-a născut nu doar din sângiuirile ei, ci din puterea lui Dumnezeu care a lucrat în ființa ei. Acest lucru arată unitatea care s-a împlinit prin Fecioara Maria: Mamă și Fecioară într-o singură persoană prin harul și puterea lui Dumnezeu. Precum este unirea dintre suflet și trup tot așa a văzut Biserica unirea Mariei cu Fiul lui Dumnezeu. Nici „trupul” nu este și nu poate fi desconsiderat, nici sufletul nu trăiește numai prin el însuși, ci amândouă părțile există fără a se anula una pe cealaltă.

Cum a fost sau cum s-a realizat Întruparea Mântuitorului Hristos prin Fecioara Maria nu se poate cunoaște în amănunt, pentru că Dumnezeu a păstrat pentru Sine „Taina”. Cum a Născut Fecioara pe Logosul, Cel mai înainte de veci, iarăși rămâne o taină pentru noi. Ceea ce se știe este tocmai realitatea venirii Mântuitorului în lume prin Maica Domnului, realitate pe care Sfânta Scriptură și Părinții Bisericii au încercat să o arate cât mai deplin. Se știe că Fecioara Maria asculta cuvintele lui Dumnezeu și „le păstra în inima sa” (Luca 2, 19 și 51), deci cele care sunt mai presus de puterile noastre le cunoaștem doar în parte. Niciodată Dumnezeu nu S-a descoperit mai mult decât a fost nevoie și niciodată sfinții nu au forțat inefabilul. Taina lui Dumnezeu a fost și poate fi deslușită numai pe calea arătată de El: smerenia sau chenoza. Prin rugăciune și jertfă au reușit și Sfinții Părinți să ne ofere o învățătură cuprinzătoare despre ea. Însăși viața Fecioarei Maria a fost o jertfă permanentă și trebuie să vedem în ea pe cea care, prima dintre toți, s-a jertfit, aducând pe Dumnezeu în lume. Cuvântul „Mamă” înseamnă întâi de toate dăruire și jertfire pentru fiu: „Femeie iată fiul tău! Apoi a zis ucenicului: iată mama ta!” (Ioan 19, 26-27).

Prin Mântuitorul Hristos noi am putut ajunge fiii ai lui Dumnezeu, iar aceea care L-a născut în lume pe Fiul lui Dumnezeu a devenit, în înțeles real, Maica Domnului, iar în sens duhovnicesc, pentru toți creștinii, Maica noastră.

Importanța studiului despre Fecioara Maria. Referitor la învățătura despre Maica Domnului nu se poate concepe o limitare la ceea ce se spune doar în Noul Testament sau în profețiile din Vechiul Testament.

Biblia, în ansamblul ei, vorbește destul de lămurit despre cea care a născut pe Mântuitorul lumii, pe Fiul lui Dumnezeu. Studiind dezvoltarea învățăturii despre Fecioara Maria numai conform datelor biblice sau documentelor sinoadelor ori după definițiile dogmatice, nu se pot evidenția decât câteva momente, neputându-se crea decât o imagine de ansamblu asupra ei. De aceea Biserica, prin scrierile Sfinților Părinți și ale diferiților autori bisericești, oferă o imagine mult mai cuprinzătoare asupra Sfintei Fecioare.

Noul Testament arată că Preasfânta Maică a Domnului a născut pe Mântuitorul lumii, pe Mesia, fără să cunoască bărbat, ca fecioară. „Avem drept mărturie la aceasta însăși convorbirea dintre sfântul mesager, Arhanghelul Gavriil și Preasfânta Fecioară Maria” (Luca 1, 30-34). Sfintele Evanghelii de la Matei și de la Luca, descriind pe Iisus din Nazaret și pe „Fecioara” logodită cu Dreptul Iosif, arată că cea care L-a născut pe Cuvântul lui Dumnezeu în lume este *Maică a Domnului*. Dumnezeu a venit în lume și a luat trup de carne, lucrare împlinită în chip tainic de El, prin puterea și vrerea Sa dumnezeiască, iar femeia care a consimțit la aceasta este vrednică a fi numită Fecioară, Preacurată și Maică a Domnului.

Luminat prin retrospectiva oferită de Noul Testament, în Vechiul Testament se găsește anunțată acea „Fecioară” (almah) care a mijlocit, prin Nașterea Fiului lui Dumnezeu, mântuirea oamenilor. Imaginea acestei femei alese de Dumnezeu nu este una izolată, misterioasă și fără context. Femeia care va naște pe Cel ce zdrobește capul șarpelui de demult, adică diavolul, este una reală, este o persoană, deși este reprezentată mai mult simbolic. Când se vorbește de „Fiica Sionului” sau „aleasa lui Yahweh” se înțelege „Eva cea nouă”, „Noul Israel” cea care în Noul Testament este numită foarte simplu și frumos: „o fecioară” care locuia în orașul Nazaret, „iar numele fecioarei era Maria” (Luca 1, 27).

În timpul vieții publice a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, datele despre Fecioara Maria sunt dispersate, ea neocupând un loc prioritar în predicarea Evangheliei. Totuși, în Evanghelia copilăriei Mântuitorului nostru Iisus Hristos, accentul cade pe credința, pe alegerea dumnezeiască și pe sfințenia vieții Sfintei Sale Maici.

Maica Domnului este descrisă în cuvinte alese în Evanghelia Sfântului Ioan, unde se vorbește despre Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu. Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut „Trup” (*sarx*), spune Sfântul Ioan (1, 14), ceea ce arată cât de importantă este realitatea Întrupării

Domnului. În mai multe rânduri această Sfântă Evanghelie o amintește și pe Fecioara Maria, subliniindu-se astfel participarea ei nemijlocită la restaurarea lumii în Mântuitorul Hristos. Fiul lui Dumnezeu a venit în lume „nu din sânge, nici din poftă bărbătească, ci de la Dumnezeu S-a născut. Și Cuvântul S-a făcut Trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr” (Ioan 1, 13-14).

Trecerea gradată, de la Eva la „femeia” care va naște pe Cel ce va zdrobi capul șarpelui, la „Fiica Sionului” sau „Noul Israel”, apoi la Fecioara Maria (ale cărei trăsături sunt comune cu ale Bisericii), se regăsește de-a lungul întregii Scripturi. Această trecere este prezentată concentrat în capitolul 12 din Apocalipsa Sfântului Ioan. Unul din elementele comune, subliniate de întreaga Sfântă Scriptură, referitor la mântuirea lumii este maternitatea divino-umană a celei alese de Dumnezeu. „Femeia” prin care Dumnezeu se descoperă lumii face parte din Revelația Lui și este împlinirea unei taine care-I aparține. Fecioara Maria este, într-un anume fel, singura persoană din care Cuvântul lui Dumnezeu a ales Să-și ia Trup omenesc.

Din cele spuse anterior se desprinde faptul că Fecioara Maria este mereu prezentă în Sfânta Scriptură și că a avut un rol deosebit în iconomia mântuirii. De aceea se poate considera că abordarea acestei învățături, așa cum este ea în operele Sfinților Părinți și scriitori bisericești, devine deosebit de importantă, deoarece este vorba de o latură capitală a vieții și existenței Bisericii însăși.

Încadrarea învățaturii despre Fecioara Maria în literatura patristică. Patrologia este „o disciplină a teologiei creștine, care cercetează sistematic viața, operele și învățătura Sfinților Părinți și Scriitori bisericești din primele opt veacuri ale erei noastre”.

Patrologia este însă și o disciplină teologică care cuprinde pe toți marii autori creștini care au devenit în timp normativi pentru învățătura Bisericii, dar și pe alți autori care au deviat de la învățătura ortodoxă. „Nu-și poate închipui nimeni o patrologie în care să nu figureze un Tertulian, un Origen sau un Augustin”. Lucrarea de față își propune să se ocupe, mai ales, de principalii reprezentanți ai învățaturii Bisericii, adică de cei pe care-i numim astăzi „Sfinți Părinți”. „Știința” lor înglobează, în mod obișnuit, în Răsărit pe autorii de până la Sfântul Ioan Damaschin (749), iar în Apus pe cei până la papa Grigorie cel Mare (604) sau Isidor de Sevilla (636).

Începând cu primele secole creștine au existat numeroși autori care au încercat să sistematizeze scrierile și învățăturile Sfinților Părinți. Cel dintâi care a alcătuit o istorie a literaturii teologice a fost Fericitul Ieronim prin cartea sa *De viris illustribus* în care și-a propus să răspundă păgânilor care acuzau pe creștini de mediocritate și incultură.

Din perspectiva învățaturii despre Fecioara Maria o mare bogăție o reprezintă Teologia liturgică, deoarece Biserica o cântă pe Maica Domnului la fiecare slujbă, paraclis, în *Mineie*, în *Octoih*, în *Triod*, în *Pentecostar* și în toate cărțile de slujbă. Un număr imens de „theotokia”, catisme, idiomele, canoane, irmoase sau rugăciuni au fost închinat celei care a născut pe Fiul lui Dumnezeu pe pământ. Lucrarea de față, însă, își propune să prezinte mai puțin, doar în finalul ei, această latură liturgică sau cultică a credinței în Maica Domnului.

În ceea ce privește prezența Maicii Domnului în scrierile Sfinților Părinți, se poate afirma că referirile lor, deși puține la începuturile creștinismului, s-au înmulțit o dată cu libertatea de exprimare a credinței (313) și, mai ales, datorită necesității contracarării diverselor secte. Învăătura despre Maica Domnului a devenit chiar o „problemă”, mai ales în secolul al V-lea, prin disputele dintre Nestorie și Sfântul Chiril, când a fost necesară o întrunire sinodală pentru clarificarea acesteia.

În prezenta lucrare se va încerca evidențierea, cu detalii semnificative, a ceea ce anume s-a scris despre Fecioara Maria, începând cu primele veacuri creștine, ce referiri s-au făcut asupra ei de către un autor sau altul. Abordarea autorilor patristici se va face în ordinea lor cronologică, arătându-se izvoarele, legăturile și mai ales, consecințele create prin tratarea acestui subiect. Cercetarea se va face în sens „integrator”, adică neseperând pe Maica Domnului de Mântuitorului Hristos. În sens ortodox, se poate vorbi de Fecioara Maria numai în contextul general al Întrupării Domnului sau al hristologiei. În acest cadru se poate analiza învăătura despre Fecioara Maria, pentru că numai acesta este edificator și autentic. Sfinții Părinți n-au scris lucrări separate despre Maica Domnului în care să se vadă o autonomie a ei față de Fiul lui Dumnezeu. Aceștia n-au considerat pe Sfânta Fecioară ca o ultimă verigă dintr-un lanț de zeite feminine căreia să i se fi adus un cult singular, ci au căutat să respecte ceea ce cuvintele Mântuitorului au arătat și ceea ce Scripturile au păstrat. Fecioara Maria nu a avut o natură „superioară” celorlalte ființe omenești și nu a fost mărturisită decât în duhul Sfintei Scripturi.

Studiile despre Fecioara Maria au început să apară mai ales spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, când s-a deschis o epocă de revalorizare a Teologiei Sfinților Părinți. O dată cu constituirea Bisericilor naționale, cu organizarea unui învățământ teologic adecvat s-au putut așeza în lumină lucrările Sfinților Părinți și s-au putut face comentarii asupra lor.

În spațiul românesc, ortodox, despre Maica Domnului au scris, având o contribuție considerabilă la răspândirea dreptei învățături asupra ei, mari teologi precum: Pr. Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, Pr. Prof. Dr. Ștefan Alexe, Diac. Prof. Dr. Constantin Voicu, Pr. Prof. D. Fecioru, Pr. Olimp Căciulă, Pr. Nicolae Buzescu și alții.

Metoda de lucru. În elaborarea acestui studiu despre „Maica Domnului în Teologia Sfinților Părinți”, punctul de plecare îl constituie primele mărturii patristice, de la începutul secolului al II-lea, deci imediat după trecerea Apostolilor din viața aceasta, continuând cu autorii primului period patristic, un punct culminant fiind cel legat de Sinodul Ecumenic de la Efes (431).

Abordarea învățaturii despre Fecioara Maria din capitolele următoare se va face atât la Părinții și scriitorii bisericești din Răsărit cât și la cei din Apus până în sec. al VIII-lea sau, mai precis, până la Sfântul Ioan Damaschin. Un capitol final al lucrării îl va constitui cultul și sărbătorile Maicii Domnului în primele opt veacuri ale Bisericii. Studiul se va referi și la scrierile apocrife în măsura în care aduc ceva nou și folositor în mărturisirile de credință și în literatura liturgică a Bisericii.

Va fi, așadar, o metodă de lucru diacronică, dar și sincronică, în sensul că se va arăta cum s-a dezvoltat învățătura despre Maica Domnului în timp, prin aporturile particulare și colective succesive. Se va evidenția, de asemenea, modul cum s-a sintetizat și a influențat învățătura despre Fecioara Maria cultul și doctrina Bisericii în ansamblul ei. Principiile urmate sunt cele ale istoriei moderne, adică cele care impun cunoașterea izvoarelor, cercetarea lor critică și expunerea sistematică a ideilor.

Terminologie și expresii. Se impun acum, la început, și câteva considerații asupra unor termeni din conținutul lucrării: „Teologia” Sfinților Părinți, „Preasfântă”, „Pururea-Fecioară”, dar și asupra unor termeni pe care nu îi vom utiliza, precum „mariologie”, deși sunt consacrați în alte părți ale lumii. Termenul de „Teologie”, „teolog” a fost de multe ori

întrebuințat de către Părinții și scriitorii bisericești sau de simplii credincioși ai Bisericii. A fost însă explicat mai puțin de învățații lumii. Cuvântul în sine, considerat în sens literal, desemnează vorbirea de sau despre Dumnezeu. Cuvântul despre Dumnezeu la Sfinții Părinți a fost însă cuvânt *cu* Dumnezeu, adică a fost trăirea autentică și permanentă a Evangheliei Lui. Tocmai prin faptul că autorii scrierilor din secolele respective au arătat adevărul trăit de ei înșiși, adevăr al lui Dumnezeu, adevăr moștenit și apoi predat generațiilor următoare, arată că Teologia lor a fost una vie, ziditoare, înnoitoare și autentică.

Teologia Bisericii a avut o viziune unitară asupra hristologiei. Persoana și învățătura Domnului nostru Iisus Hristos au fost abordate unitar de către Sfinții Părinți. Legătura Mântuitorului nostru Iisus Hristos cu Maica Sa Preasfântă a fost considerată de aceștia apropiată, duhovnicească și reală. De aceea, în scrierile Sfinților Părinți nu este un capitol aparte asupra Maicii Domnului, așa cum a apărut după 1054 în Apus. În Răsărit a fost întotdeauna aceeași Teologie, centrată pe hristologie și pnevmatologie și în care celelalte adevăruri de credință nu se desprind din acestea, ci îmbogățesc credința cea una.

În ceea ce privește persoana și identitatea Fecioarei Maria, au existat în timp controverse care au culminat în sec. al V-lea. Au mai existat și după aceea, adică în perioada a treia patristică, controverse legate de cinstirea icoanelor, a relicvelor sfinte, toate înscriindu-se pe fondul problemei generale de cinstire a Persoanei Mântuitorului Iisus Hristos.

Un parcurs asemănător învățăturii hristologice a avut și învățătura despre Maica Domnului în formulările Sinoadelor: s-a arătat rolul ei, calitățile de Născătoare de Dumnezeu și Pururea-Fecioară și cinstirea ce i se cuvine prin cultul public și privat. Singura definiție doctrinară privitoare la Fecioara Maria a fost aceea de la Sinodul de la Efes (431) prin care s-a arătat că ea este „Născătoare de Dumnezeu” (Theotokos). În întregime hristologică și nu „mariologică”, hotărârea Sinodului din 431 și-a găsit în literatura teologică a veacurilor precedente justificarea, generând, totodată, mărturii în favoarea preacinstirii Sfintei Fecioare de către Dumnezeu în majoritatea operelor Părinților Bisericii. Dumnezeu Însuși S-a Întrupat devenind Mântuitorul nostru și, totodată, Om desăvârșit. „Înomenirea” Lui s-a împlinit însă prin Fecioara Maria care se arată nedespărțită de lucrarea și Persoana lui Hristos. Maria este Maica Logosului Întrupat, a Cuvântului lui Dumnezeu și de aceea ea poate fi numită „Maica lui Dumnezeu” și „Născătoare de Dumnezeu”. Ea este

Maică pentru Cineva și nu a „ceva”, fiind locuită de Dumnezeu și primind pe Însuși Dumnezeu în pântecele ei.

Legătura foarte apropiată dintre Dumnezeu și Fecioara Maria a fost mult prețuită în Răsărit. Tradiția, manifestată oral sau în scris, ca și celelalte referiri la Fecioara Maria (imnografice, poetice), cu toate că nu au constituit vreodată obiectul unor definiții doctrinare exacte, au avut o puternică rezonanță în cadrul Teologiei creștine.

Motivarea și actualitatea temei. Învățătura despre Maica Domnului în Teologia Sfinților Părinți nu este decât expresia sau ilustrarea învățaturii lor despre unirea ipostatică dintre natura divină cu cea umană în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Obiectivul acestei lucrări este de a arăta, în Teologia Sfinților Părinți, că Maica Domnului reprezintă, pe de o parte, legătura organică și legitimă a tuturor oamenilor cu Dumnezeu, iar pe de altă parte, posibilitatea îndumnezeirii omului. Cinstirea Maicii Domnului derivă nemijlocit din credința în Mântuitorul Iisus Hristos, iar modul cum Sfinții Părinți au concretizat în scris acest lucru, constituie obiectul lucrării de față. Este de actualitate aducerea unor clarificări asupra locului Maicii Domnului în Tradiția primului mileniu creștin, același pentru Răsărit cât și pentru Apus. Fecioara Maria a fost cinstită, lăudată, cântată și chemată în ajutor pentru că pe toți creștinii îi lega aceeași credință.

Ar fi impropriu dacă în această lucrare s-ar aborda învățătura despre Maica Domnului în operele Sfinților Părinți din perspectiva strictă a Teologiei contemporane, poate prea distinct confesionalizată. Se știe că Părinții Bisericii au exprimat ceea ce a unit pe oameni în credința în Hristos, dar au luat, totodată, atitudine față de ceea ce era contrar acestei credințe, fapt pe care și prezenta cercetare dorește să-l exprime.

Studiul acesta despre Maica Domnului în operele Sfinților Părinți și scriitorii bisericești nu se dorește a fi o dezvoltare lungă și tehnică, ci un parcurs diacronic, abordabil pentru înțelegerea justă a subiectului. Maica Domnului a fost dintotdeauna pentru creștini un pisc al credinței și evlaviei și chiar Sfinții Părinți înșiși au rămas mărturii peste veacuri în acest sens. De aceea, chiar într-o abordare academică, nu se poate face abstracție de aceste realități.

În Biserica Ortodoxă, există de multă vreme nevoia unui studiu amănunțit asupra Maicii Domnului. Situația aceasta este evidentă mai ales astăzi când Preasfânta Fecioară este „cercetată” tot mai mult de celelalte confesiuni creștine în cadrul mai larg al ecumenismului. De

aceea acest studiu se vrea a fi un „răspuns ortodox” din perspectiva literaturii patristice de până la 749, anul în care ultimul mare Părinte al Bisericii, Sfântul Ioan Damaschin, a trecut la Domnul.

Lucrarea de față nu este un studiu din perspectivă „ecumenică” asupra Maicii Domnului în care să se evidențieze diverse puncte de vedere asupra Sfintei Fecioare. Sfinții Părinți au fost și ei preocupați de realizarea unității creștine și chiar s-au jertfit pentru ea, dar au considerat mereu că aceasta se poate realiza numai prin întoarcerea la ortodoxia credinței și a trăirii. Biserica dorită de Mântuitorul Iisus Hristos este o Biserică vie, care n-a încetat să existe vreo clipă, fiind departe de a fi doar un vis. Nevoia crescândă de întoarcere la aceeași Biserică, Una, Sfântă, Apostolească și Sobornicească, înseamnă nevoia unei Teologii unitare în care Tradiția Părinților își capătă locul ei firesc.

Așadar, din cadrul actual al Teologiei nu poate să lipsească o mărturie ortodoxă asupra Maicii Domnului. Lucrarea de față își propune să arate cât mai precis ceea ce au gândit și au scris despre Fecioara Maria Sfinții Părinți și scriitorii bisericești care au trăit până în veacul al VIII-lea.

Partea I

ÎNVĂȚĂTURA DESPRE MAICA DOMNULUI ÎN LITERATURA PATRISTICĂ DIN PRIMELE TREI SECOLE

Părinții Apostolici

Dacă ar fi studiată dezvoltarea învățaturii despre Fecioara Maria numai conform datelor biblice sau documentelor sinoadelor ori după definițiile dogmatice nu s-ar putea sublinia decât câteva momente sau s-ar realiza doar o imagine de ansamblu asupra Sfintei Fecioare. Biserica, prin scrierile Sfinților Părinți, oferă însă o imagine completă, acestea constituind tradiția vie sau viața însăși a celor ce au crezut și cred în Dumnezeu și în aleșii Săi.

După cum s-a menționat deja aici, Teologia creștină a fost centrată pe învățatura despre cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi. Apostolii și ucenicii Domnului nostru Iisus Hristos s-au străduit să lămurească rolul venirii Lui în lume, cele despre Patima și, mai ales, cele despre Învierea Sa. „Kerygma” apostolică nu a cuprins de la început detalii privind Întruparea din Fecioara Maria a Domnului nostru, dar destul de devreme Sfinții Părinți s-au întors către această latură a învățaturii Bisericii. Unii teologi, mai ales străini¹⁶, au vorbit despre rămânerea Maicii Domnului într-un „clar-obscur”, atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament, adică o prezentă tăcută a ei și mai ales după viața pământească a Mântuitorului. Dar această prezentă „discretă” a Maicii Domnului în Evanghelii și în perioada de după Învierea Domnului nostru a fost totodată pentru Sfinții Părinți, metaforic exprimat, o prezentă „răsunătoare” prin tăcerea ei!

Învățătura despre Maica Domnului a început să se structureze într-un mediu greco-roman ostil care putea foarte ușor să o influențeze negativ. Existau divinități feminine peste tot în lumea veche. „Zeite-mame” aveau romanii (Magna Mater), frigienii (Cybele), locuitorii Palestinei (Astarte), locuitorii Egiptului (Isis) și mulți alții. Tocmai de aceea Părinții au avut mereu în vedere faptul de-a nu se da interpretări greșite

sau să se provoace ambiguități privind persoana și rolul Maicii Domnului. Biserica a „impus”, în timp, imaginea Sfintei Fecioare ca predică a faptei și a cuvântului în discreție dar și în fermitate și claritate.

Conjunctura în care Biserica se dezvoltă era neprielnică, însă aceasta și-a găsit drum printre toate piedicile care i se puneau, poate mai ales din interior, prin diversele erezii și schisme. Biserica nu și-a dezvoltat niciodată o doctrină prin raportare la alta, exterioară ei, ci prin grija de a păstra și îmbogăți „moștenirea” lăsată de Dumnezeu Însuși. Este drept că au existat și replici la atacurile diferitelor secte. Dochetii și ebioniții sunt, de exemplu, numai două din sectele de la începuturile creștinismului care au încercat să impună o părere contrară celei propovădite de către Sfinții Apostoli. Dochetii negau, în esență, umanitatea Mântuitorului Hristos, încercând să-L reducă la o simplă aparență. Aceștia se apropiau foarte mult de gnostici care afirmau că Mântuitorul nu a avut un trup real, ci a trăit și a murit doar în aparență. A fost o ființă spirituală și deci nașterea Sa din Fecioara Maria nu a fost reală. Ebioniții negau cu totul dumnezeirea și Nașterea curată a Mântuitorului din Maica Sa. Ei pretindeau că Domnul nostru Iisus Hristos a fost fiul natural al Dreptului Iosif și al Fecioarei Maria. Cu toate acestea însă, ei credeau că Hristos a fost Mesia și așteptau întoarcerea Lui întru slavă¹⁷.

În conștiința sa, Biserica însă a trăit de la început adevărul revelat de Sfânta Scriptură asupra Fecioarei Maria. La început, literatura creștină nu a făcut referiri numeroase la Maica Domnului, aceasta raportându-se mai mult la datele oferite de Noul Testament. Spre exemplu, Sfântul Policarp (c.155) nu-i amintește măcar numele, iar apologetul Meliton al Sardelor o numea simplu: „Maria, Mielușeaua cea bună” și „o Fecioară”¹⁸. Teologia Părinților Apostolici referitoare la Maica Domnului a fost simplă, directă și axată pe mărturisirea câtorva adevăruri: Mântuitorul Iisus Hristos S-a născut din Fecioara Maria prin puterea Sfântului Duh; Fecioara este cu adevărat Maică a Lui; este preacurată fiind ocrotită de puterea lui Dumnezeu.

Trebuie spus, totodată, că nu se cunosc astăzi decât câțiva Părinți ai epocii primare a Bisericii sau scrieri ale lor: Sfântul Ignatie de Antiohia, Sfântul Policarp de Smirna, Clement al Romei, Papias, lucrarea „Păstorul” a lui Herma, „Scrisoarea lui Barnaba”, „Scrisoarea către Diognet”.

În cele ce urmează se va arăta cum a fost „susținută” învățătura despre Maica Domnului încă din primele decenii ale secolului al II-lea din era creștină de către Părinții Apostolici.

Sfântul Ignatie Teoforul (c.107)¹⁹

Mărturisirea de credință a Sfântului Ignatie Teoforul. Maica Domnului a fost totdeauna în inimile și în gândurile celor ce erau sau deveneau creștini. Credința în ea începea să constituie un adevăr fundamental al Bisericii. Încă de la începuturile creștinismului preocuparea Părinților apostolici a fost aceea de a apăra realitatea existenței pământești a Mântuitorului, realitatea Nașterii, a Patimilor și a Învierii Sale. Toți cunoșteau adevărurile despre existența lui Iisus din Nazaret și toți știau că „Acesta este Hristosul” (Ioan 7, 41), după cum îl numește Evanghelia. Mântuitorul Hristos era din mijlocul poporului, fusese atins de mulți, trăise printre ei și ar fi fost absurd să se conteste existența Lui. Acest lucru făcându-l totuși mulți eretici, Sfinții Părinți s-au văzut nevoiți să apere adevărurile despre venirea Fiului lui Dumnezeu în lume, despre curăția sufletească și trupească a Maicii Lui, despre cinstea care i se cuvine Fecioarei care s-a învrednicit să nască pe Cuvântul lui Dumnezeu.

Sfântul Ignatie Teoforul (c.107) este cel dintâi slujitor al Bisericii, de după perioada Sfinților Apostoli, care vorbește despre Maria în sensul continuării teologiei Noului Testament. Prelungind Teologia Sfântului Apostol Pavel, el propune o aprofundare a evenimentului istoric al venirii Mântuitorului Hristos în lume. Fragmentele în care amintește de Fecioara Maria sunt cuprinse în cele câteva *Epistole*, trimise diferitelor comunități creștine din Asia Mică. Sfântul Ignatie a scris diferitelor Biserici pe când era dus la Roma spre a fi judecat și condamnat pentru credința sa. În acele împrejurări grele, el îndemna cu tărie pe credincioși să fie statornici în credință, o credință transmisă prin Sfinții Apostoli și în care locul Fecioarei Maria este principal.

În dorința sa de a fi mai repede cu Hristos, ucenicul Sfântului Ioan Evanghelistul, Sfântul Ignatie Teoforul scria: „Domnul nostru Iisus Hristos, după iconomia dumnezeiască, a fost Născut de Maria care este din seminția lui David și din Duhul Sfânt (...). Fecioria Mariei, Nașterea și Patimile Domnului au rămas ascunse prințului acestei lumi, trei taine împlinite într-o tăcere deplină”²⁰.

Maternitatea Fecioarei Maria este, în concepția Sfântului Ignatie, garanția Întrupării Fiului lui Dumnezeu în lume. Mai mult, mântuirea propovăduită de Biserică nu este simplă revelație despărțită de tainele cerești (așa cum credeau gnosticii²¹), ci este lucrarea divino-umană a Mântuitorului Însuși, Logosul lui Dumnezeu Întrupat din Maria: „Dacă vreunul vă vorbește despre Iisus Hristos într-un chip străin de al nostru, astupați-vă urechile. El este din stirpea lui David, El este (Fiu) al Mariei. El S-a născut cu adevărat, a mâncat, a băut, a fost persecutat sub Pilat din Pont, a fost răstignit cu adevărat și a murit dar, cu adevărat, a înviat din morți”²².

Iconomia sau lucrarea lui Dumnezeu în lume s-a arătat deplin, spune Sfântul Ignatie prin purtarea Fiului de către Fecioara Maria, maternitate care se reflectă în toate etapele: de concepere, de graviditate, de naștere, dar și după moartea și Învierea Lui Hristos: „Unde este lăudăroșenia celor ce se proclamă înțelepți? Cu adevărat Dumnezeul nostru a fost purtat în pânțece de Fecioara Maria, după iconomia lui Dumnezeu, El este din seminția lui David cel adevărat, dar de la Duhul Sfânt; El este și Fiu născut și Fiu botezat, pentru a curăți totul cu dragostea Sa”²³.

Așadar, atât Zămislirea cât și Nașterea pe pământ a Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria sunt, pentru Sfântul Ignatie, „semne” sau realități păstrate de toate Bisericile locale. Relatarea sa pare a fi desprinsă dintr-un simbol primar al Bisericii: „Voi să fiți pe deplin convinși în ceea ce privește pe Hristos, Dumnezeul nostru. El este din seminția lui David după Trup, dar este Fiul lui Dumnezeu după voința și puterea lui Dumnezeu, născut cu adevărat din Fecioara Maria”²⁴.

În aceste citate se află germeii viitoarei teologii creștine, mereu în antiteză cu bizarele „sisteme gnostice”²⁵. Zămislirea, purtarea în pânțece și apoi Nașterea Fiului lui Dumnezeu de către Maica Domnului nu sunt fapte izolate, ci evenimente voite de Dumnezeu Însuși printr-un plan care depășește istoria dar care asumă, totuși, timpul și spațiul. Într-un frumos „imn” liturgic, Sfântul Ignatie subliniază aspectele realității istorico-mântuitoare ale Nașterii Mântuitorului din Fecioara Maria: „Unul singur este Doctorul, dumnezeiesc și omenesc; Născut și firesc; Născut din Trupul lui Dumnezeu: în moarte, Viață adevărată. Și din Maria și din Dumnezeu; Mult răbdător și pătimitor, Iisus Hristos, Domnul nostru”²⁶.

Se observă în Teologia acestui Sfânt Părinte „unitatea” dintre Domnul nostru Iisus Hristos și Fecioara Maria în tot ceea ce se împlinește

mântuitor în lume. În succesiunea evolutivă a acțiunilor Sale, de la Întrupare și până după Înviere, Mântuitorul Hristos are lângă Sine prezența plină de smerenie a Fecioarei Maria.

Așadar, se poate afirma că unul din „polii” propovăduirii creștine era acela despre nașterea feciorelnică a Maicii Domnului, a luării Trupului omenesc din ea de către Fiul lui Dumnezeu. Persoana și lucrarea Maicii Domnului era integrată armonios și deplin în doctrina hristologică²⁷. Sfântul Ignatie se străduiește să combată pe docheti, vorbind despre Hristos Cel născut din neamul lui David și „cu adevărat dintr-o Fecioară”²⁸, dar mărturisește totodată maternitatea virginală într-o formă care îmbracă ceea ce se va numi mai târziu „Crezul” sau „Simbolul credinței”. Ca și în alte părți²⁹, autorul subliniază realitatea Nașterii Domnului din Fecioara Maria pentru a întări și alte adevăruri de credință cum ar fi: Patimile, Răstignirea și Învierea Lui.

Pe fondul unei insistențe în sublinierea legăturii Mântuitorului cu oamenii prin Fecioara Maria, a apărut ideea legăturii dintre Nașterea din veci a Mântuitorului, cu Nașterea Sa în timp. Este una din ideile fundamentale în învățătura creștină despre Maica Domnului, așa cum este și cea despre „Theotokos” care se regăsește într-o altă formă în scrierile acestui Sfânt Părinte: „Dumnezeul nostru a fost purtat în sânul Mariei”³⁰.

Sfântul Ignatie Teoforul vorbește despre un plan al mântuirii împlinit de Dumnezeu prin Fecioara Maria, care L-a purtat cu adevărat, L-a Născut prin puterea Sfântului Duh pe Mântuitorul Hristos. Autorul folosește cuvântul „iconomia” lui Dumnezeu, termen care a devenit în timp element principal în doctrina creștină.

Mărturia Sfântului Ignatie prezintă o valoare deosebită, deoarece se raportează la Evangheliile, le confirmă și aduce dovada mărturisirii de credință a primilor ucenici ai Domnului. Se relevă, totodată, faptul că învățătura sa avea autoritatea care-i venea direct de la Apostoli.

Simbolurile de credință

Primele „manifestări” ale credinței s-au concretizat și într-o serie de codificări ale învățăturii creștine. Simbolul „apostolic” sau primar al Bisericii își are, neîndoielnic, rădăcinile în Sfintele Evangheliile. Structura diferitelor simboale, nu doar a celui menționat este trinitară și se inspiră din porunca Mântuitorului nostru Iisus Hristos de la Matei 28, 19. Aceste simboluri se foloseau în mod curent la botezuri, dar și în slujbele obișnuite ale tot mai numeroaselor comunități creștine.